

УДК: 327(410:4-6ЄС)

Марися Томашевська,

аспірантка кафедри міжнародних відносин,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

tomashevskam1208@icloud.com

ORCID ID: 0009-0004-2135-2256

DOI 10.29038/2524-2679-2023-03-109-124

НАСЛІДКИ БРЕКСІТУ В МЕДІАПРОСТОРІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (ЧЕРВЕНЬ 2016–2021 РР.)

Здійснено узагальнювальний політологічний аналіз відображення в медіапросторі Великої Британії наслідків Брекситу в різних сферах суспільного розвитку та показано вплив медіа на поглиблення внутрішнього розколу країни між громадянами, які обстоювали різні позицій щодо членства країни в Європейському Союзі: «Залишитися» та «Вийти».

Джерельну основу дослідження становлять матеріали топових «ділових» медіа Британії («The Guardian», «BBC News», «The Financial Times», «Politico» та ін.); національних, міжнародних, зарубіжних медіаагентств («Bloomberg», «BuzzFeed News» Politics.co.uk); соціальних медіа, передусім Twitter і Facebook.

Показано, що проблематика постБрексит-дискурсу мозаїчна, її відображення в медіапросторі еволюціонувало в контексті актуалізації чергових суспільних викликів. У фокусі уваги медіа перебували нагальні питання укладання торговельної угоди та забезпечення свободи пересування й подорожей між Сполученим Королівством та ЄС. Соціально-економічні наслідки Брекситу стосувалися кожного громадянина, тому часто ставали предметом політичних спекуляцій та інсинуацій. У структурі цього медіаконтенту виокремлено два розведені в часі ракурси: аналітико-прогностичний, що домінував у 2016 – середині 2017 рр., і прагматично-фактографічний, який надалі переважав. Визначено «вертикаль» політично забарвленої медійної полеміки між єврооптимістами та євроскептиками, що відбувалися на макрорівні (країна, Європа, світ); мезорівні (галузі економіки); мікрорівні (соціальна група, окрема людина тощо).

Важливим компонентом медіапростору Британії в постБрексіт-період стали т. зв. секторальні ефекти («sectoral effects»), які стосувалися його наслідків для розвитку системи охорони здоров'я, культури, освіти й науки. Вони мали мультиплікаційний характер, адже перетинався з міграційною та іншими соціальними проблемами.

Ключові слова: Велика Британія; референдум 23 червня 2016 р.; наслідки Брексіту; медіапростір; медіадискурс.

Marysya Tomashevskya,

Prykarpatia National University named after Vasyl Stefanyk,

ORCID ID: 0009-0004-2135-2256

THE CONSEQUENCES OF BREXIT IN THE MEDIA SPACE OF GREAT BRITAIN (JUNE 2016–2021)

A generalized political analysis of the reflection in the media space of Great Britain of the consequences of Brexit in various spheres of social development was carried out and the influence of the media on the deepening of the country's internal division between citizens who advocated different positions regarding the country's membership in the European Union: «Remain» and «Leave» was shown.

The source basis of the research is the materials of the top «business» media of Britain («The Guardian», «BBC News», «The Financial Times», «Rolitico», etc.); national, international, foreign media agencies («Bloomberg», «BuzzFeed News» Politics.co.uk); social media, primarily Twitter and Facebook.

It is shown that the problems of the post-Brexit discourse are mosaic, its reflection in the media space has evolved in the context of the actualization of the next social challenges. The media focused on the urgent issues of concluding a trade agreement and ensuring freedom of movement and travel between the United Kingdom and the EU. The socio-economic consequences of Brexit affected every citizen, so they often became the subject of political speculation and innuendo. In the structure of this media content, two points of view are distinguished over time: analytical-prognostic, which dominated in 2016 – mid-2017, and pragmatic-factographic, which prevailed in the future. The «vertical» of politically colored media polemics between Eurooptimists and Eurosceptics that took place at the macro level (country, Europe, world) is determined; meso-level (sectors of the economy); micro levels (social group, individual, etc.).

An important component of the British media space in the post-Brexit period has become the so-called sectoral effects, which related to its consequences for the development of the health care system, culture, education and science. They had a cartoon character, because they intersected with migration and other social problems.

Key words: Great Britain; referendum on June 23, 2016; consequences of Brexit; media space; media discourse.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Складне багатогранне поняття «Брексіт» (англ. *Brexit – Britain’s exit* – буквально «вихід Великої Британії») у нашому дослідженні позначає політичний процес, який супроводжував підготовку й проведення референдуму 23 червня 2016 р. у Великій Британії, на якому понад 52 % громадян проголосували за вихід країни з ЄС, а також його наслідки в проєкції чотирьох наступних років. Відомий британський аналітик Саймон Хінде в праці «Медіа і Брексіт» констатував: «політично заангажована британська преса» «знову підтвердила надприродну силу» впливати на результати виборів і референдумів [14]. На цьому аспекті фокусують й інші зарубіжні та українські дослідники.

Розвиваючи їхній доробок, змішуємо акцент із ролі медіа як чинника мобілізації громадської думки щодо підготовки референдуму щодо Брексіту на їхнє значення як трибуни обговорення його наслідків. У такому ракурсі вони спричинили як поглиблення тотального розколу британського суспільства між прихильниками позицій «Вийти» й «Залишитися», так і до його консолідації, адже завдяки прямому відвертому діалогу сприяли мобілізації зусиль на подолання викликів і труднощів, із якими зіткнулася країна після виходу з Європейського Союзу.

Порушена проблема має важливе науково-теоретичне та практичне значення для розвитку політичного процесу в Україні в контексті розуміння ролі й значення публічних і соціальних медіа в протистоянні інформаційно-психологічної війни, яку країна-агресорка Росія розв’язала проти українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відображення наслідків Брексіту в медіапросторі Великої Британії знайшли фрагментарне, точкове висвітлення в масиві праць щодо її стосунків із Європейським Союзом та виходу із його складу (Р. Айзік, А. Грубінко, Х. Демієн, Т. Кандуба, В. Крушинський, В. Копійка, Н. Силашкі, Т. Шинкаренко,

Н. Яковенко й ін.). У спеціальних студіях зарубіжні та українські дослідники зосередилися на вивченні впливу медіа на політичний процес, що супроводжував підготовку та проведення референдуму 23 червня 2016 р. (Я. Кибіч, Г. Лаліч-Крстін, К. Мейхью, Н. Силашкі, С. Хінде та ін.). Така ситуація актуалізує потребу предметного аналізу проблеми відображення наслідків Брекситу в медіапросторі Великої Британії.

Мета дослідження – здійснити узагальнювальний політологічний аналіз відображення в медіапросторі Великої Британії наслідків Брекситу в різних сферах суспільного розвитку (економіка, соціальне забезпечення, культура тощо) та показати вплив медіа на поглиблення внутрішнього розколу країни між прихильниками позицій «Залишитися» – «Вийти».

Методологічну основу дослідження становлять теоретичні аспекти медіакомунікації (Р. Віммер, Дж. Домінік, Ф. Зіберт, Д. Мак-Квейл, Г. Ласвелл, Т. Ретерсон, Д. Робертс В. Шрамм й ін.), політологічного аналізу інформаційного простору, зокрема соцмереж (В. Гапотій, А. Добровольська, К. Дубняк, Е. Катц, М. Кастельс, П. Лазарсфельд), методи вивчення змісту медіакомунікацій (феноменологічний аналіз, дискурс-аналіз, контент-аналіз).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Після референдуму 23 червня 2016 р. проблема наслідків Брекситу посіла чільне місце в медіапросторі Великої Британії. Її почали предметно обговорювати ще у 2014–2015 рр. Про це свідчать численні прогнози науковців й експертів, обіцянки урядовців і політиків, очікування й сподівання громадян. Зокрема, стаття в «The Guardian» політичного аналітика Д. Саббага показує, як переплетені в клубок політичні, соціальні, економічні, культурні суперечності детермінували розкол громадянського суспільства, стимулювали внутрішню тривогу та напругу [27]. А в аналітичному огляді Е. Казалічіо в «Politico» визначено 15 «основних речей» (аргументів), на які спиралися прихильники Брекситу, закликаючи голосувати за вихід Британії з ЄС, та показано, що вони або апіорі були недосяжними, або могли реалізуватися лише у віддаленій перспективі [8].

Проблематика постБрексит-дискурсу мозаїчна, її відображення в медіапросторі еволюціонувало в контексті актуалізації чергових суспільних викликів. У фокусі перебували нагальні питання укладання торговельної угоди та забезпечення свободи пересування й подорожей між Сполученим Королівством та ЄС. Підходи до їх висвітлення відображають

матеріали «The Guardian» і «BBC News», які реконструюють хроніку перемовин між Лондоном і Брюсселем, доки наприкінці жовтня 2020 р. вони зайшли в глухий кут. Після обопільних поступок і компромісів 24 грудня 2020 р. укладено історичну угоду про торговельні та безпекові відносини між Великою Британією і ЄС. Цей безпрецедентний за обсягом 2000-сторінковий документ регулював широке коло питань, починаючи від цивільного ядерного співробітництва й енергетичних взаємозв'язків до рибальства та авіації. Він набував чинності після виходу Британії 31 грудня 2020 р. з Єдиного ринку й Митного союзу [2] – [4].

Британські медіа подавали цю угоду як «великий успіх», що викликав «переможні вигуки на Даунінг-стріт» та «похмурі роздуми в Брюсселі». Прем'єр Б. Джонсон помістив із приводу укладання угоди у Twitter своє фото з піднятими великими пальцями. Урядовці в унісон заявляли: «Усе, що було обіцяно під час референдуму 2016 р., ... виконано»; «Ми повернули контроль над нашими грошима, кордонами, законами, торгівлею та рибальськими водами... Ми підписали першу в історії угоду про вільну торгівлю на основі нульових тарифів і нульових квот» [2–4].

Із цими реляціями контрастувала пресконференція голови Єврокомісії У. фон дер Ляєн, яка в британських медіа залишилася малопомітною, зокрема в ютубі зібрала лише 32 тис. переглядів. Цитуючи В. Шекспіра, Бітлз, Т. Еліота, вона резюмувала: «Це був довгий і звивистий шлях... Це збалансована угода. І це відповідально для обох сторін... я відчуваю полегшення... розставання – це солодкий сум». Тож усім європейцям і британцям хочу сказати: «Настав час залишити Брексит позаду» [29].

А відеозвернення Б. Джонсона, яке зібрало втричі більше переглядів, випромінювало оптимізм: угода про Брексит гарантує, що Велика Британія «більше не перебуватиме під постійним тиском ЄС, ми не зв'язані правилами ЄС... повернення суверенітету досягнуто»; «ми матимемо повну політичну та економічну незалежність, нова міграційна система дає нам повний контроль над тим, хто в'їжджає до країни, тож вільне пересування припиниться»; «тепер можемо скористатися фантастичними можливостями, доступними для нас як незалежної торгової нації...» [16].

У різноголосі оцінок досягнутої угоди лунали виважені заклики не вводити в оману виборця, який апріорі не може збагнути масштаби зрушень у всіх сферах суспільного життя. Медіа зазначали, що реалізація Брекситу потребуватиме оновлення правового поля, яке регулює повноваження парламенту й уряду. «The Financial Times» вразило оприлюдненням обрахунків експертів, згідно з якими потрібно було переглянути 759 двосторонніх угод Британії з ЄС та 110 угод з ООН

і Світовою організацією торгівлі та двосторонні угоди з країнами, орієнтованими на законодавство ЄС [19].

Поряд із політико-правовими значне місце в медіапросторі Британії посідали соціально-економічні наслідки Брекситу. Вони стосувалися кожного громадянина, тому часто ставали предметом політичних спекуляцій та інсинуацій. У структурі цього медіаконтенту виокремлюємо два розведені в часі ракурси: аналітико-прогностичний, що домінував у 2016 – середині 2017 рр., та прагматично-фактографічний, що надалі домінував. Публічні медіа ретранслявали його у двох основних форматах: а) передрукування й обговорення аналітичних матеріалів академічних установ, науковців; б) уміщення оригінальних різновидових статей та інтерв'ю.

На перших порах в аналітико-прогностичних матеріалах переважали негативні очікування фахівців щодо коротко- й довгострокових наслідків Брекситу для економіки Британії, зокрема, зменшення доходів на душу населення та ін. Медіа широко обговорювали оприлюднені Центром досліджень економічної політики 31 липня 2016 р. матеріали «Брексід манить: думки провідних економістів». Резюмуючи песимістичні прогнози запрошених до обговорення аналітиків і науковців, їх укладачі зазначали: британські виборці вважали, що, залишивши ЄС, їхня країна поверне контроль за власними ресурсами, але насправді внаслідок Брекситу вона стане «назавжди біднішою» [1].

Після референдуму в медіапросторі активно обговорювали життєво важливі для мільйонів працівників наслідки перенесення британськими фірмами виробництва за кордон. Це призвело до збільшення на 12 % інвестицій у країни ЄС та скорочення надходження з них капіталу до Британії на 11 %. На такому тлі зростала загроза безробіття [5].

Оптимістичні очікування ледь проглядалися в публічних і ділових медіа. Наприклад, у статтях у «The Financial Times» «Більшість економістів усе ще песимістично дивляться на наслідки Брексід» (7 січня 2017 р), «Брексід вплине на рівень життя Великої Британії: говорять економісти» (16 квітня 2017 р.) та ін. стверджувалося, що хоча його короткострокові наслідки виявилися кращими, ніж передбачалося, «кінцевий вплив виходу з ЄС видається більш негативним, аніж позитивним». Аналітики сходилися в тому, що певний час ніхто не знатиме, наскільки масштабними є такі наслідки.

Непорушним у прогнозах залишалось медіаагентство «Bloomberg»: економіка країни ще довго розплачуватиметься за Брексіт, якщо й не буде Армагеддону, то болісного удару по робочих місцях, багатству й

виробництву не уникнути [31]. Обговорення цих матеріалів у Twitter і Facebook супроводжували емоційні коментарі, які засвідчили ґрунтовне розуміння британцями економічних проблем країни та широкий спектр поглядів щодо труднощів і перспектив її розвитку в постБрексіт період.

Другий прагматично-фактографічний ракурс публікацій, що почав привалювати з другої половини 2017 р., наращувався зусиллями журналістів, які намагалися вразити реципієнта статистикою та показом процесів, що відбувалися на макрорівні (країна, Європа, світ); мезорівні (галузі економіки); мікрорівні (соціальна група, окрема людина тощо).

Із наближенням призначених на червень 2017 р. національних виборів полеміка між єврооптимістами та євроскептиками набувала політичного забарвлення. Перші традиційно акцентували на негативних наслідках Брексіту. У британському інфопросторі розігнали «злитий» американським агентством «BuzzFeed News» урядовий аналіз, призначений для «внутрішнього користування». Його дані свідчили, що в другому півріччі 2016 р. економічний розвиток країни сповільнився на 6–8 % і ця тенденція триватиме [6; 23]. А євроскептики зловтішалися зливою матеріалів про негативні наслідки Брексіту для ЄС, який через вихід Британії втратив другу за величиною економіку, третю за чисельністю населення країну та другого за розміром платника до його бюджету.

Мезорівень представлений «віялом» тематичних блоків медіа-матеріалів, які відображали спричинені Брексітом зміни в різних секторах економіки. З особливим пієтетом євроскептики сприймали повідомлення про вихід Британії зі Спільної рибальської політики (Common fisheries policy), яка уможливлювала країнам ЄС ловити рибу в межах 12 морських миль від узбережжя країни та давала право Брюсселю встановлювати для британців квоти на вилов риби в їхніх національних водах [4; 26]. Навіть євроорієнтована «The Guardian» визнавала «згубні наслідки» такого становища. Болісно сприймалася ситуація, коли рибальський флот країн ЄС щорічно вивантажував 6 млн т риби, із яких половина припадала на води Британії, що, своєю чергою, виловлювала в шість разів менше [4].

Амбівалентними були наративи щодо перспектив розвитку аграрної політики. Медіа акцентували на тому, що з виходом Великої Британії зі Спільної сільськогосподарської політики (Common Agricultural Policy) її фермери позбудуться щорічних субсидій на 4 млрд євро, що спричинить його стагнацію. Цьому протиставлявся курс на розробку національної сільськогосподарської політики, яка забезпечить урядові субсидії та створить ефективну систему відносин завдяки укладанню двосторонніх

угод із господарюючими суб'єктами [9; 10]. Зважаючи на суспільну значущість, медіа приділяли неадекватно мало уваги аграрній проблемі, а в соцмережах вона фактично не обговорювалася.

Британці пильно стежили за висвітленням у медіа питань грошової та інвестиційної політики, адже в їхній свідомості вкоренився образ країни й Лондона як «фінансового центру» та «фінансової столиці» світу. З огляду на зміст повідомлень популярних фінансових інформаційних сервісів у «стриманому англійському дусі» сприймалися факти перенесення у 2019 р. Європейським агентством із лікарських засобів та Європейським банківським управлінням своїх штаб-квартир із Лондона до Амстердама й Парижа [13].

Актуалізована під час підготовки до референдуму 2016 р. проблема міграції й надалі залишалася чи не найбільш дражливою та заполітизованою в інфопросторі Великої Британії. Підігриваючи градус суспільної уваги, медіа, з одного боку, спиралися на офіційну статистику й результати аналітики (Інститут економіки праці, Інститут уряду тощо), які розкривали ключові аспекти міграційної політики. Як приклад, відзначимо статтю кореспондентки «The Guardian» О'Керролл «Короткий огляд імміграційних планів після Брексіту» за 19 грудня 2018 р. У ній окреслювався комплекс питань, що стосувалися законодавства з регулювання міграції, її базових характеристик (цілі, склад, динаміка), впливу на ВВП і соціальні відносини, паспортного контролю, вільного пересування тощо. Такий підхід сприяв формуванню в британців неупередженого підходу до цієї проблеми.

З іншого боку, у публічних, особливо соціальних, медіа вона здебільшого обговорювалася суб'єктивно й надто емоційно. Це виявилось в дискурсі щодо таких гострих питань, як спроможність Великої Британії контролювати міграцію з країн ЄС, збереження свободи пересування між ними, морально-етичних і практичних аспектів пропонованої урядом міграційної системи, яка надавала пріоритет кваліфікованим мігрантам, визначала статус громадян ЄС, які вже проживали в країні, тощо.

Важливим компонентом медіапростору Британії в постБрексіт період стали т. зв. секторальні ефекти («sectoral effects»), які стосувалися його наслідків для розвитку системи охорони здоров'я, культури, освіти та науки. Особливу стурбованість викликала доля Національної служби охорони здоров'я. Опубліковані на початку 2019 р. у науково-популярному журналі «The Lancet» результати метадослідження у витриманих тонах змальовували перспективи розвитку цієї галузі. Зокрема, акцентувалося на невизначеності питання медичного захисту британців,

які перебували в країнах ЄС, а також нестачі медперсоналу, обладнання, медикаментів [20].

Попри запевнення урядовців і політиків щодо забезпечення поставок медичних препаратів після Брекситу, медіа констатували іншу ситуацію та часто згущували фарби щодо її «катастрофічного стану». Таким прикладом слугує стаття в «The Guardian» із промовистою назвою «На 96 % скоротилася кількість медсестер ЄС, які реєструються для роботи в Британії після голосування за Брексіт». Покликаючись на аналіз фахівців, авторка зазначила, що таку ситуацію спричинили не Брексіт, а провальне планування та скорочення наборів у закладах медичної освіти [21].

Жваве обговорення цієї проблеми у Twitter і Facebook свідчать, що британці постійно стикалися з проблемою нестачі ліків, медобладнання, особливо кваліфікованого медперсоналу, що загострювалася через масовий відтік лікарів і медсестер, які були громадянами країн ЄС [22].

Так само вкрай емоційно в публічних, галузевих та соціальних медіа дискутувалися проблеми розвитку освіти та науки. У структурованому вигляді їх окреслив кварталник «Oxford Review of Economic Policy». Загрози Брекситу для секторів вищої освіти та науки полягали у втраті фінансування досліджень із джерел ЄС, скороченні студентів із європейських країн, обмеженні можливостей запрошувати викладачів із країн ЄС та навчатися британським студентам за кордоном. Способів пом'якшення цих загроз не було через відсутність спеціальної угоди про академічну мобільність [18].

Щоправда, частина таких проблем успішно розв'язувалася. Наукова спільнота з ентузіазмом сприйняла серпневі 2016 р. повідомлення «The Guardian» та інших медіа про зобов'язання уряду продовжувати фінансування після Брекситу наукових проектів й освітніх програм, які здійснювалися за кошти ЄС. Пріоритетним залишалось фінансування досліджень у галузях сільського господарства та інноваційних технологій [11].

Політично забарвленим складником інфопростору Британії став дискурс у діаді «Брексіт і культура», що також мав мультиплікаційний характер, адже перетинався з міграційною й іншими соціальними проблемами. Значною мірою під впливом медіа з-поміж британців утвердився погляд, який окреслила М. Янкович у статті «Процвітаюча мистецька сцена Британії задушена хаосом Брекситу» на новинному вебсайті Politics.co.uk. Авторка безапеляційно констатувала дві основні тези: «реакція митців і письменників на Брексіт була негативною»; «переважний відсоток» творчої інтелігенції голосував проти виходу з ЄС» [15].

Слабше в артмедійному дискурсі лунав голос інтелігенції, яка підтримала Брексіт. У цьому випадку показовим є опубліковане в листопадовому 2019 р. випуску журналу політики й культури «The Critic» інтерв'ю з двома епатажними художниками Гілбертом і Джорджем (Г. Проуш і Дж. Пассмор). Як «нерозкаяні консерватори, рішучі прихильники королеви... і Тетчер», вони представляли «меншу, але досить численну частину британського бомонду», яка вважала, що «Європа буде для себе простір», у котрому хоче встановити власні порядки. Тому Брексіт дає шанс залишити ці «Сполучені Штати Європи», які «насправді не є агломерацією з 27 країн-членів, а лише іграшкою політиків» [25]. Характерно, що в публічних виступах діячі культури розглядали проблему «Брексіт та мистецтво» в суто політичній площині та абстрагувалися від естетичних сентенцій.

В інфопросторі Британії широко ретранслювалася актуалізована Брексітом проблема «політика та мистецтво». Медіа емоційно обговорювали її небуденні прояви як намальований невідомим художником-графіті мурал біля поромного порту в Дуврі, на півдні Англії. Зображений на ньому робітник долотом відколював одну із зірок на прапорі Європейського Союзу [12]. Е-медіа платформи «The Daily Telegraph» й ін. у різній формі презентували (текст, фото, відео) та обговорювали представлену на лондонській галереї «Serpentine» виставку Г. Перрі із серії кераміки, гобеленів, інших творів мистецтва стосовно «розколу Британії під час та після кампанії за Брексіт». Особливе враження справляли «Брексіт-вази» («Brexit Vases»): два великі керамічні горщики із зображеннями сцен із громадянами Британії, які обстоювали позиції «Залишитися» та «Вийти» [7].

Чи не найбільш резонансною в медіапросторі Британії («Retrieved», «The Daily Telegraph», «The Herald», «The Guardian» й ін.) арт Брексід-подією стала виконана на замовлення шотландської організації «Deveron Projects» художником К. Вільгельмом інсталяція «Плакуча верба Брексід-дерево» як символ виходу Великої Британії з ЄС. Відтак її «оживили» (висадили) 31 січня 2020 р. як «символ втрати та смутку й надії на зцілення». Фотогалерея цього політичного артпроекту зібрала десятки тисяч переглядів [30].

Медіа не лише висвітлювали, а й протегували політичні артпроекти як вияв протесту проти Брексіту. Так, на замовлення «The Guardian» А. Капура написав картину «Брексід. Броксід. Ми всі впадемо» («A Brexit, A Broxit, We All Fall Down»). Твір із зображенням Британії (із «кривавою тріщиною, що тягнеться від Глазго до південного узбережжя») став

«відповіддю на політичний клімат навколо Брекситу» та спричинений ним розкол країни [17].

Кожен аносований у медіапросторі 2016–2020 рр. літературний твір про Брексіт апріорі розглядався як явище «мистецько-політичне». Тому й оцінювалися вони контroversійно. Подекуди це можна пояснити намаганням підкреслити значущість твору. Тому, наприклад, «Financial Times» поспішила оголосити творіння А. Сміта «Осінь» як «перший серйозний роман про Брексіт» [24], хоча інші авторитетні видання цю пальму першості віддавали роману «Людина-кролик» («Rabbitman». London: Friction Fiction, 2017. 237 p.) М. Параскоса (з'явився 9 березня). Це комічне фентезі в похмурих тонах змальовує референдум і життя Британії після нього: голосування «Вийти» стало результатом низки «фаустівських угод із дияволом»; у результаті країна розвалюється й потрапляє в залежність від продовольчої допомоги ЄС.

Здійснивши огляд близько двох десятків художніх творів із цієї проблематики, оглядачка «Sky News» К. Спенсер резюмувала: «... майже всі наші провідні автори, які говорили про Брексіт, перебували на стороні референдуму, яка програла», це ставить їх «на протилежний бік із багатьма читачами». У цьому полягає «трагізм Брекситу». У тенета таких суперечностей потрапляли й самі письменники. Автор політичного трилера «Компромат» С. Джонсон припускав (стверджував), що «голосування за вихід із Європейського Союзу стало результатом російського впливу», однак у коментарях до книги зазначив, що «не вказує пальцем на російські спецслужби, адже вона просто призначена для задоволення» [28].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що наслідки Брексиду посідали одне з головних місць у медіапросторі Великої Британії другої половини 2016 – початку 2020 рр. У контексті чергових суспільних викликів у матеріалах топових «ділових медіа» Британії, національних і зарубіжних медіаагентств та соціальних медіа широко висвітлювалися й активно обговорювалися питання укладання торговельної угоди та забезпечення свободи пересування й подорожей між Сполученим Королівством та ЄС; соціально-економічні наслідки Брекситу (переміщення капіталу, міграція, розвиток аграрного сектору тощо) та «секторальні ефекти», які стосувалися розвитку системи охорони здоров'я, культури, освіти й науки. Висвітлення цих питань у медіа часто мало маніпулятивний емоційний характер,

що посилювало їх вплив на поглиблення внутрішнього розколу країни між прихильниками та противниками членства країни в ЄС. Цей досвід британського кросмедіа дискурсу (вплив різних видів медійних ресурсів) є цікавим й актуальним для України, яка веде не лише збройну, а й запеклу інформативну війну з країною-агресоркою Росією.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленому вивченні відображення в медіапросторі не лише Британії, а й країн ЄС і США наслідків Брекситу в окремих сферах суспільного життя, особливо в гуманітарній, а також аналізу в такому ракурсі розслідувань щодо порушень та зловживань, які були під час підготовки та проведення референдуму 23 червня 2016 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baldwin, R. (2016). Brexit Beckons: Thinking ahead by leading economists. *VoxEU. Centre for Economic Policy Research*, 31 July. URL: <https://cepr.org/content/brexit-beckons-thinking-ahead-leading-economists>.
2. Boffey, D., Borger, J. (2020). Brexit talks to resume after Michel Barnier speech breaks impasse. *The Guardian*, 21 October. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/oct/21/uk-welcomes-barnier-significant-remarks-on-unlocking-brexit-talks>.
3. Boffey, D., O'Carroll, L. (2020). UK and EU agree Brexit trade deal. *The Guardian*, 24 December. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/dec/24/uk-eu-agree-brexit-trade-deal-agreement>.
4. Boffey, D. (2017). UK fishermen may not win waters back after Brexit, EU memo reveals. *The Guardian*, 2017, 15 February. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2017/feb/15/uk-fishermen-may-not-win-waters-back-after-brexit-eu-memo-reveals>.
6. Breinlich, H., Leromain, E., Novy, D., Sampson, T. (2019). Voting with their money: Brexit and outward investment by UK firms. *VoxEU.org.*, 12 February. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/voting-their-money-brexit-and-outward-investment-uk-firms>.
7. Brexit referendum spurs British companies into investing in EU (2019). *Reuters*, 11 February. URL: <https://www.reuters.com/article/uk-britain-eu-investment-idUKKCN1Q003D>.
8. Brown, M. (2017). Grayson Perry: What I learnt from my Brexit tour around Britain. *The Daily Telegraph*, 27 May. URL: <https://www.telegraph.co.uk/tv/2017/05/27/grayson-perry-learnt-brexit-tour-around-britain/>.
9. Casalicchio, E. (2020). 15 things Vote Leave promised on Brexit – and what it got. Some Leave voters may be disappointed. *Politico*, 24 December. URL: <https://www.politico.eu/article/15-things-uk-vote-leave-promised-on-brexit-and-what-it-got/>.
10. Coe, S., Finlay, J. (2019). Farm payments in a no-deal Brexit. *House of Commons Library*, 18 October. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/farm-payments-in-a-no-deal-brexit>.
11. Common Agricultural Policy (2017). *Institute for Government*, 16 May. URL: <https://web.archive.org/web/20190906173554/https://instituteforgovernment.org.uk/explainers/common-agricultural-policy/>

12. Elgot, J. (2018). George Soros raises donation to anti-Brexit Best for Britain group. *The Guardian*, 11 February, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/business/2018/feb/11/george-soros-best-for-britain-pro-eu-100000>.
13. Ellis-Petersen, H. (2017). Banksy Brexit mural of man chipping away at EU flag appears in Dover. *The Guardian*, 8 May, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/artand-design/2017/may/07/banksy-brexit-mural-dover-eu-flag>.
14. European bank regulator arrives in Paris in boost to Macron's financial vision for city (2019). *The Local*, 5 June, 2017. URL: ema.europa.eu/en/news/ema-now-operating-amsterdam
15. Hinde, S. (2017). Brexit and the media. Dans Hermès, *La Revue*, № 1, p. 80–86. URL: <https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2017-1-page-80.htm/>
16. Jankowicz, M. (2017). Britain's thriving art scene strangled by Brexit chaos. 20 March, *Politics.co.uk*. URL: <https://web.archive.org/web/20190327150001/https://www.politics.co.uk/comment-analysis/2017/03/20/britain-s-thriving-art-scene-strangled-by-brexit>.
17. Johnson: Brexit deal 'resolves question that has bedevilled politics' – video (2020). URL: <https://www.theguardian.com/politics/video/2020/dec/24/johnson-brexit-deal-resolves-question-that-has-bedevilled-politics-video>
18. Jones, J. (2019). Anish Kapoor's Brexit artwork: Britain on the edge of the abyss. *The Guardian*, 3 April. URL: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2019/apr/03/anish-kapoor-brexit-artwork-britain-edge-abyss>
19. Mayhew, K. (2017). UK higher education and Brexit. *Oxford Review of Economic Policy*, 33, p. 155–S161. doi:10.1093/oxrep/grx012
20. McClean, P. (2017). After Brexit: the UK will need to renegotiate at least 759 treaties. *The Financial Times*, 30 May. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brexit>
21. McKee, R. (2016). Campaigners hand out thousands of EU flags for Last Night of the Proms. *The Guardian*, 10 September. URL: <https://www.theguardian.com/music/2016/sep/10/european-union-flags-handed-out-last-night-of-the-proms-brexit>
22. Moore, S. (2017). Siddique H. 96% drop in EU nurses registering to work in Britain since Brexit vote. *The Guardian*, 12 June. URL: <https://www.theguardian.com/society/2017/jun/12/96-drop-in-eu-nurses-registering-to-work-in-britain-since-brexit-vote>
23. NHS Workforce Statistics – June 2022 (Including selected provisional statistics for July 2022). *NDRS*. URL: <https://digital.nhs.uk/data-and-information/publications/statistical/nhs-workforce-statistics/june-2022>.
24. Parker, G. (2018). Secret data show Britain worse off under all Brexit scenarios. *The Financial Times*, 30 January. URL: <https://www.ft.com/content/b3d35136-0543-11e8-9650-9c0ad2d7c5b5>.
25. Preston, A. (2016). Autumn by Ali Smith review – «the first serious Brexit novel». *The Financial Times*, 14 October. URL: <https://www.ft.com/content/0e227666-8ef4-11e6-a72e-b428cb934b7>
26. Prodger, M. (2019). The Critic Interview: Gilbert and George. November, *The Critic*. URL: <https://thecritic.co.uk/issues/november-2019/gilbert-and-george>
27. Reality Check: How would Brexit affect the UK's fishing waters? (2016). *BBC News*, 31 May. URL: <https://web.archive.org/web/20191001190537/https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36358016>.
28. Sabbagh, D. (2018). Thousands take to streets in London on anti-Brexit march. *The Guardian*, 23 June, 2018. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/jun/22/peoples-vote-march-against-brexit-london-thousands-expected>

29. Spencer, K. Literature goes Brexit: EU vote prompts writers to tackle issue". *Sky News*, 2017, 19 March URL: <https://news.sky.com/story/literature-goes-brexiteu-vote-prompts-writers-to-tackle-issue-10807458>

30. Time to leave Brexit behind,' says EU's Ursula von der Leyen after deal agreed – video. URL. <https://www.youtube.com/watch?v=uh2V6UCFnso>

31. «THE BREXIT TREE». Clemens Wilhelm (2021). Retrieved, 13 January. URL: <http://clemenswilhelm.com/portfolio/thebrexittree/>

32. Ward, J., Hamilton, S. (2017). Brexit to Hit Jobs, Wealth and Output for Years to Come, Economists Say. *Bloomberg L. P*, 22 February. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-02-22/brexit-s-fallout-on-u-k-economy-seen-as-chronic-not-crippling>

REFERENCES

1. Baldwin, R. (2016). Brexit Beckons: Thinking ahead by leading economists. *VoxEU. Centre for Economic Policy Research*, 31 July. URL: <https://cepr.org/content/brexit-beckons-thinking-ahead-leading-economists>

2. Boffey, D., Borger, J. (2020). Brexit talks to resume after Michel Barnier speech breaks impasse. *The Guardian*, 21 October. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/oct/21/uk-welcomes-barnier-significant-remarks-on-unlocking-brexit-talks>

3. Boffey, D., O'Carroll, L. (2020). UK and EU agree Brexit trade deal. *The Guardian*, 24 December. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/dec/24/uk-eu-agree-brexit-trade-deal-agreement>.

4. Boffey, D. (2017). UK fishermen may not win waters back after Brexit, EU memo reveals. *The Guardian*, 2017. 15 February. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2017/feb/15/uk-fishermen-may-not-win-waters-back-after-brexit-eu-memo-reveals>.

5. Breinlich, H., Leromain, E., Novy, D., Sampson, T. (2019). Voting with their money: Brexit and outward investment by UK firms. *VoxEU.org*, 12 February. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/voting-their-money-brexit-and-outward-investment-uk-firms>

6. Brexit referendum spurs British companies into investing in EU (2019). *Reuters*, 11 February. URL: <https://www.reuters.com/article/uk-britain-eu-investment-idUKKC-N1Q003D>.

7. Brown, M. (2017). Grayson Perry: What I learnt from my Brexit tour around Britain. *The Daily Telegraph*, 27 May. URL: <https://www.telegraph.co.uk/tv/2017/05/27/grayson-perry-learnt-brexit-tour-around-britain/>.

8. Casalicchio, E. (2020). 15 things Vote Leave promised on Brexit – and what it got Some Leave voters may be disappointed. *Politico*, 24 December. URL: <https://www.politico.eu/article/15-things-uk-vote-leave-promised-on-brexit-and-what-it-got/>

9. Coe, S., Finlay, J. (2019). Farm payments in a no-deal Brexit. *House of Commons Library*, 18 October. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/farm-payments-in-a-no-deal-brexit>.

10. Common Agricultural Policy (2017). *Institute for Government*, 16 May. URL: <https://web.archive.org/web/20190906173554/https://instituteforgovernment.org.uk/explainers/common-agricultural-policy/>

11. Elgot, J. (2018). George Soros raises donation to anti-Brexit Best for Britain group. *The Guardian*, 11 February, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/business/2018/feb/11/george-soros-best-for-britain-pro-eu-100000>.
12. Ellis-Petersen, H. (2017). Banksy Brexit mural of man chipping away at EU flag appears in Dover. *The Guardian*, 8 May, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/may/07/banksy-brexit-mural-dover-eu-flag>
13. European bank regulator arrives in Paris in boost to Macron's financial vision for city (2019). *The Local*, 5 June, 2017. URL: ema.europa.eu/en/news/ema-now-operating-amsterdam.
14. Hinde, S. (2017). Brexit and the media. Dans Hermès, *La Revue*, № 1, p. 80–86. URL: <https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2017-1-page-80.htm/>
15. Jankowicz, M. (2017). Britain's thriving art scene strangled by Brexit chaos. 20 March, *Politics.co.uk*. URL: <https://web.archive.org/web/20190327150001/https://www.politics.co.uk/comment-analysis/2017/03/20/britain-s-thriving-art-scene-strangled-by-brexit>.
16. Johnson: Brexit deal 'resolves question that has bedevilled politics' – video (2020). URL: <https://www.theguardian.com/politics/video/2020/dec/24/johnson-brexit-deal-resolves-question-that-has-bedevilled-politics-video>
17. Jones, J. (2019). Anish Kapoor's Brexit artwork: Britain on the edge of the abyss. *The Guardian*, 3 April. URL: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2019/apr/03/anish-kapoor-brexit-artwork-britain-edge-abyss>
18. Mayhew, K. (2017). UK higher education and Brexit. *Oxford Review of Economic Policy*, 33, p. 155–S161. doi:10.1093/oxrep/grx012
19. McClean, P. (2017). After Brexit: the UK will need to renegotiate at least 759 treaties. *The Financial Times*, 30 May. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brexit>
20. McKee, R. (2016). Campaigners hand out thousands of EU flags for Last Night of the Proms. *The Guardian*, 10 September. URL: <https://www.theguardian.com/music/2016/sep/10/european-union-flags-handed-out-last-night-of-the-proms-brexit>
21. Moore, S. (2017). Siddique H. 96% drop in EU nurses registering to work in Britain since Brexit vote. *The Guardian*, 12 June. URL: <https://www.theguardian.com/society/2017/jun/12/96-drop-in-eu-nurses-registering-to-work-in-britain-since-brexit-vote>
22. NHS Workforce Statistics – June 2022 (Including selected provisional statistics for July 2022). *NDRS*. URL: <https://digital.nhs.uk/data-and-information/publications/statistical/nhs-workforce-statistics/june-2022>.
23. Parker, G. (2018). Secret data show Britain worse off under all Brexit scenarios. *The Financial Times*, 30 January. URL: <https://www.ft.com/content/b3d35136-0543-11e8-9650-9c0ad2d7c5b5>.
24. Preston, A. (2016). Autumn by Ali Smith review – «the first serious Brexit novel». *The Financial Times*, 14 October. URL: <https://www.ft.com/content/0e227666-8ef4-11e6-a72e-b428cb934b7>
25. Prodger, M. (2019). The Critic Interview: Gilbert and George. November. *The Critic*. URL: <https://thecritic.co.uk/issues/november-2019/gilbert-and-george>.
26. Reality Check: How would Brexit affect the UK's fishing waters? (2016). *BBC News*, 31 May. URL: <https://web.archive.org/web/20191001190537/https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36358016>.

27. Sabbagh, D. (2018). Thousands take to streets in London on anti-Brexit march. *The Guardian*, 23 June, 2018. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/jun/22/peoples-vote-march-against-brexit-london-thousands-expected>.

28. Spencer, K. Literature goes Brexit: EU vote prompts writers to tackle issue". *Sky News*, 2017, 19 March URL: <https://news.sky.com/story/literature-goes-brexit-eu-vote-prompts-writers-to-tackle-issue-10807458>.

29. Time to leave Brexit behind,' says EU's Ursula von der Leyen after deal agreed – video. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uh2V6UCFnso>.

30. «THE BREXIT TREE». Clemens Wilhelm (2021). *Retrieved*, 13 January. URL: <http://clemenswilhelm.com/portfolio/thebrexittree/>

31. Ward, J., Hamilton, S. (2017). Brexit to Hit Jobs, Wealth and Output for Years to Come, Economists Say. *Bloomberg L.P.*, 22 February. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-02-22/brexit-s-fallout-on-u-k-economy-seen-as-chronic-not-crippling>

Матеріал надійшов до редакції 03.09.2023 р.